

Емина Живковић

Нека питања о "демократији" у Краљевини СХС

Кључно питање:

У којој мери диктатура показује снагу/слабост државе?

Тема

Радионица се бави политичким питањима у Краљевини СХС за време диктатуре краља Александра, и утицајем политичких чинилаца на свакодневни живот обичних људи. Обухвата период од 1929. до 1934. Ова тема је одабрана зато што се у нашим уџбеницима ово питање не обрађује на овај начин, као и због тога што су неки политички проблеми слични данашњим. Такође, прва половина 20. века била је обележена константном борбом између демократије и диктаторства у целом региону.

Исходи

- Ученици ће препознати везу између политичких прилика и увођења диктатуре.
- Ученици ће анализирати историјске изворе и на основу анализе формулисати закључке.
- Ученици ће уочити везе између увођења диктатуре и положаја обичних људи.

Циљеви:

- Критичко разумевање комплексне природе прошлости;
- Разумевање света данас;
- Развијање историјске свести;
- Развијање емпатије;
- Уочавање узрочно-последичних веза.

Упутства за предавача

Корак 1: Предавач чита увод, а затим изворе којима ће објаснити контекст радионице, као што су: државни симболи, химна, застава, устав, мапа и питања која би требало да помогну ученицима водећи их ка коначној дискусији.

Корак 2: Предавач ће поделити ученике у три групе. Прва група је диктатор и администрација, друга група су обични људи, а трећа су страни представници. Ученици ће учествовати у роле плеју где ће свака група направити извештај за представнике Друштва народа, који су дошли да се распитају о ситуацији у Краљевини СХС.

Корак 3: Групни рад.

Корак 4: Дискусија.

45
minuta

Извор 1

Администрација и корупција из перспективе британског амбасадора

„1928... У свим покрајинама чује се свеопшти захтев за равноправношћу са Србијом (сасвим је извесно да ни београдским властима није лако да преговарају са неодговорним демагозима који контролишу хрватске сељачке масе, али су и централистички утицаји... омили спровођење било каквих законодавних или практичних управних реформи... и створили незадовољство које је свом жестином плануло након летошњих убистава у скупштини. ...У протеклих 10 година образовало се у Београду 25 влада, и све су се оне бавиле ситном, локалном политиком, која представља главну разоноду на Балкану, уместо да се суоче са хитним проблемом сређивања прилика у земљи.”

„ ”, 1988.

Извор 2

Неписменост приказана по бановинама

Бановина	Читају и пишу		Читају		Неписмени
	М	Ж	Укупно	Укупно	
Дравска	94,13%	92,41%	93,23%	1,23%	5,54%
Дринска	56,37%	18,56%	37,49%	0,42%	62,11%
Дунавска	82,03%	59,67%	70,52%	0,61%	28,87%
Моравска	60,76%	16,01%	37,70%	0,34%	61,96%
Приморска	55,48%	29,37%	42,08%	0,46%	57,46%
Савска	80,06%	63,78%	71,60%	0,73%	27,67%
Савска	80,06%	63,78%	71,60%	0,73%	27,67%
Вардарска	43,89%	14,32%	28,84%	0,30%	70,86%
Врбаска	39,73%	13,95%	27,09%	0,31%	72,60%
Зетска	50,69%	16,69%	33,50%	0,46%	66,04%
Београд	92,66%	84%	88,69%	0,44%	10,87%
Укупно	67,31%	42,90%	53,83%		44,51%

„ ” 1918-1941, II, .192

Извор 3

Укупан број неписмених у Краљевини СХС

У неким крајевима неписменост је била већа и од 80%, а углавном су неписмене биле жене. Само су четворогодишње основне школе биле обавезне према важећим законима. У целој држави су постојала само три универзитета: у Београду, Загребу и Љубљани, а по један факултет постојао је у Скопљу и Суботици.

НЕПИСМЕНИ	
1921	1931
51,5%	44,0%

„ ” 1918-1941, II, .192

Извор 4

Како неписменост види британски амбасадор у Краљевини СХС 1 25.

„Висок степен необразованости у јужним покрајинама је основно питање коме се посвећује пажња, а основне школе не отварају се једино владином иницијативом већ и приватним уплатама сељака. Процењује се да у Босни и Македонији школу похађа два пута више ученика него пре 7 година...”

1986,

Извор 5

Убиство у Скупштини

Двадесетог јуна 1928. Пуниша Рачић је са скупштинске говорнице пуцао из пиштоља у Павла Радића, Стјепана Радића, Ђуру Басаричека, Ивана Гранђу и Ивана Пернара. То је био повод за увођење диктатуре.

http://en.wikipedia.org/wiki/Stjepan_, 28.03.2012

Извор 6

Прокламација о диктатури

„...Наступио је час када између Народа и Краља не може и не сме бити више посредника. ...Парламентаризам, који је као политичко средство по традицијама од Мога незаборављеног Оца, остао и Мој идеал, почеле су заслепљене страсти злоупотребљавати у тој мери, да је постао сметња за сваки плодни рад у држави (...) Уместо да парламентаризам развија и јача дух народног и државног јединства он – овакав, какав је – почиње да доводи до духовног расула и народног разједињавања (...) Ради тога решио сам и решавам, да Устав Краљевине СХС од 28. јуна 1921. г. престане важити. (...) Народна скупштина (...) распушта се.”

XX

2002

Питања:

- Шта су препреке за развој демократије у земљи са оваквом образовном структуром?
- Каква је била политичка ситуација у Краљевини?
- Шта су краљ и администрација хтели да постигну?
- Који су били краљеви аргументи?
- Да ли би данас било могуће успоставити овакав вид контроле?

Извор 1

Роза Будаји одбија да окачи заставу на својој кући за краљичин рођендан

Одељење државне тајне полиције у Сомбору
Заведено 6. 6. 1925.

„Поглаварству државне тајне полиције
Овом одељењу част је извести вас следеће:
На дан 27. јануара ове године а на рођендан
Њеног Величанства Краљице Марије, Роза
Будаји са станом у улици Светозара Милетића
бр. 21 није хтела да истакне барјак на својој кући
у име Свечаности, али градска полиција,
познавајући је да је рђаво према Србима
наклоњена, наредила јој је да одмах кућу окити
барјаком. Али чим су се полицајци удаљили,
Роза се овако изразила: 'Макар какво ђубре и
битанга дође овамо и морамо да их светкујемо'.
Капетанија је одмах ствар предала државном
тужиоцу.”

37

4

Извор 3

У затвор због вица

Окружни суд у Чачку, 31. децембра 1931.
образлаже одлуку о проглашењу кривиче
оптужених Миливоја Миловановића, Јевресина
Миловановића Косте и Милосаве Вујовић, из
Лучана, срез Драгачевски.

„Криви су што су... у намери да узрокују
нерасположење против политичког и социјалног
поретка у земљи проносили по селу лажна
тврђења да је његово Величанство краљ узео
десет година боловања а председник владе г.
Петар Живковић пет година боловања, и да су
оба отишла из земље, те овим поступком
учинили преступ против јавног поретка у држави
предвиђен и кажњив по члану 4. Закона о
заштити јавне безбедности и поретка у држави.
Суд их осуђује сваког са по 15 дана затвора...
Сем казне затвора прописана је и новчана казна
од по 100 динара у корист Фонда за подизање и
поправљање казненеих завода...”

Образложење пресуде:

„За оптуженог Јеврема: што, када му је оптужени
Миливоје о Њ. В. Краљу и председнику
владе говорио да су добили боловање и отишли
из земље, он, оптужени Јеврем није смео да
гласове даље преноси, већ је требало да ћути, а
он, напротив, отишао је и о томе се распитивао
код општинске суднице...”

AJ, 74-12-23.

Извор 2

Како пролазе они који мисле другачије

Казна за агитацију – премештај, према документу
Министарства просвете, одељење за основну наставу,
8. 11. 1931, Београд

„Помоћник Министарства унутрашњих послова пише
допис Министарству просвете, 6. 10. 1931.

Према извештају начелника пећког среза: 'Ацо
Ђукановић, учитељ у Ђумновом селу и Рајко
Јовановић, учитељ у Витомирици, срез пећки, нису
присташе данашњег режима, они јавно агитују и
наговарају бираче да не изађу на гласање. Не буде ли
било опозиционе листе... молим да се они хитно
преместе у неко друго место ван среза пећког.”

Министарство просвете решило је овај проблем
премештањем поменутих учитеља.

, 8. 11.

1931,

Извор 4

Исмевање краља казна избацавање из школе

Извештај Министарству правде, септембар 1933,
Београд

„Пријављен је Радуловић Бошко из Цетиња да је на дан
16. марта у учioniци шестог разреда гимназије за
време предавања професора Лопичића Блаже о
сунчаном сату, када је овај рекао да је за то потребна
једна даска, он се иронично насмејао, и показујући на
слику Њ. В. Краља, рекао: 'Зашто не бисмо употребили
ову слику, господине професоре.' Писменим уписом у
школски дневник доказано је дело инкриминације, али с
обзиром на околност да је осумњичени за ово дело
кажњен искључењем из свих гимназија за свагда, и да
је малолетник, то се ослобађа сваке казне.”

63,

96/1933

Извор 5

Надзор над опозицијом

Извештај Начелства среза Посавског, 10. октобра 1933,
Умка, Краљевској банској управи, Нови Сад

„У смислу вашег наређења од 11. септембра 1933. г.
част ми је поднети имена државних чиновника који
приликом општинских избора нису гласали или су
гласали за опозиционе листе, и то: Катанић Бошко,
учитељ основне школе у Умци, гласао за опозициону
листу, иако му је дискретним путем стављено до знања
да треба помоћи и гласати националну листу... Катанић
је раније припадао Комунистичкој партији и од тада се
над његовим радом води строги надзор... Петковић
Љубиша учитељ основне школе у селу Мислојину, није
уопште гласао. А за време изборне кампање живо је
радио за опозициону листу. Иначе, Петковић је познат
као противник режима... моли се да се са територије
среза укљони.”

66,

14,

37

Извор 6

Анегдота из времена диктатуре краља Александра

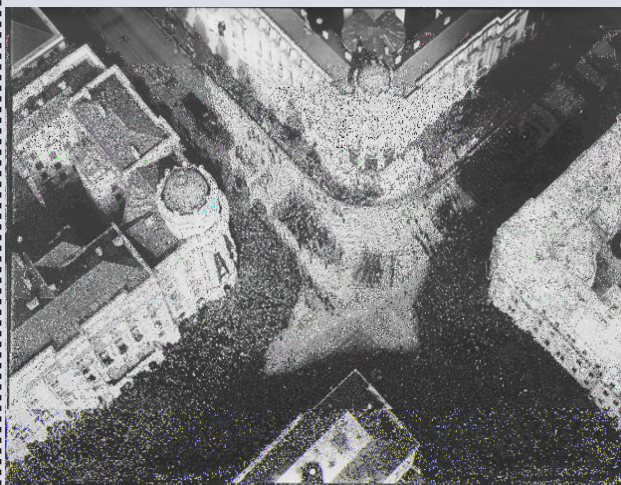
„У нашем сусједству живио је један трговац, познат као 'велики' ХСС-овац. Често је у јавности погрдним ријечима критизирао режим. Онда би га одвели у полицијску постају, мало би га испитивали и гњавили, па би га пустили. И тако свако мало. Имао је три сина и кћер. Трећи му се син родио 1929, након убојства Стјепана Радића и увођења диктатуре краља Александра. Том задњем сину је дао име Александар на опће чуђење познаника. Кад су га питали што му је било да сину надјене име омраженог краља, одговорио је у свом стилу: 'Да му могу слободно ј... матер.' (то у нашем жаргону значи – псовати). Тако су се сви у граду смијали кад би он викао на сина и псовао га пуним именом.

30-

20-

Извор 7

Сахрана краља Александра Карађорђевића

, 5.4.2011.

Извор 8

Народ плаче на краљевој сахрани

<http://www.pogledi.rs/diskusije/viewtopic.php?t=18563&sid=8c22c4cf298f28e689db13bd0c012b4b>

Питања

- Зашто Роза није хтела да постави државну заставу?
- Да ли је могућ отпор без образовања?
- Која је позиција обичног човека у диктатури?
- Ко пружа отпор?
- Које слободе су биле ускраћене? Како је то утицало на живот људи?

Извор 1

Администрација и корупција

1925.
„Управа у овој земљи је неефикасна, лоше организована и корумпирана. Док је у предратној Србији било 40.000 државних службеника, њихов број је од рата наомамо повећан на 280.000 иако Југославија има свега три пута више становника од предратне Србије... Корупција цвета од највишег до најнижег нивоа.”

1988.

Извор 2

Поглед са висине стање у суседним земљама

1925.
„...Можда ће проћи доста времена пре него што ишчезне нездрава атмосфера у Београду, и тешко можемо очекивати да ће једна балканска држава усвојити ефикасне методе западне цивилизације, осим ако не дође до постепеног јачања европске културе. Међутим, можемо смело тврдити да, како по својим међународним односима тако и по својој унутрашњој ситуацији, ова земља стоји боље од својих суседа.”

1988.

Извор 3

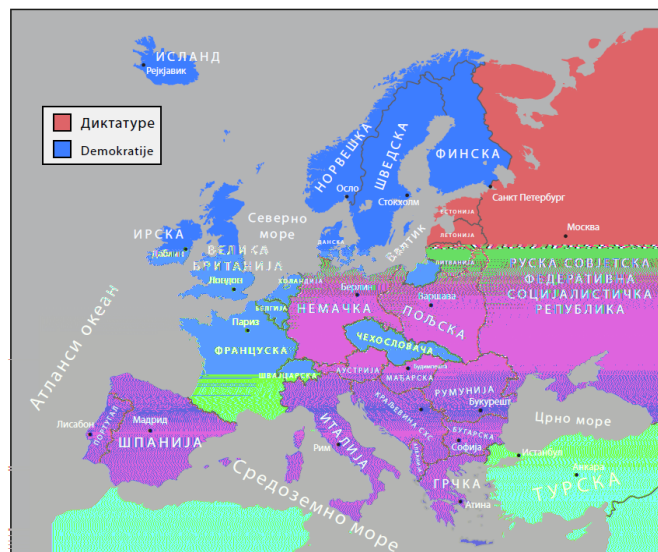
Европске земље које су у међуратном периоду увеле диктатуру

„Европа између два светска рата састојала се од укупно 29 држава. Године 1920. све ове земље осим три могле су се описати као демократије. До краја 1938. не мање од 16 ових држава постале су диктатуре. Њихови лидери имали су апсолутну моћ која је била изнад било ког уставног ограничења. Од преосталих 12 демократија, седам се распало у периоду 1939–1940. Тако је крајем 1940. у Европи недируто преостало само пет демократија: Велика Британија, Ирска, Шведска, Финска и Швајцарска.”
Диктатуре су успостављене у Мађарској (1920), Пољској (1926), Аустрији (1932), Литванији (1926), Латвији (1934), Естонији (1934), Албанији (1928), Југославији (1929), Бугарској (1934), Румунији (1938), Грчкој (1936), Шпанији 1923–1929. (и после грађанског рата), Португалији (1932).

1918-1945,
1987, 1-3

Извор 4

На карти су приказане све европске државе које су у међуратном периоду увеле диктатуру

Легенда карте
Црвеном бојом су обележене земље које су увеле диктатуру
Плавом бојом су обележене земље које су остале демократске

Извор 5

Реакција на диктатуру од стране политичке емиграције

„Петог јануара навршавају се две године од проглашења војно-фашистичке диктатуре у Југославији. Две године управљања без 'посредника', непосредног и крвавог насиља Беле руке и краља, на мрак и неправде, угњетавања и пљачкања. Две године страшног војно-полицијског терора, масовних убиства, србизације и силом стварања једне нације, на денационализацију и колонизацију и пљачкање поробљених неспрских народа у Македонији, Косову, Црној Гори Хрватској и др... Због тога, 18-годишњи режим Београда у Македонији, један је крвави терор масовних убиства и националног угњетавања. Хиљаде Македонаца пали су од метка или ножа од органа власти. Десетице хиљада били су ухапшени, инсценирано преко десетине политичких процеса, десетине смртних пресуда изречених над Македонцима. Затварају се школе, забрањено се матерњи језик, посрбила су се породична имена и презимена. Страшна корупција и пљачка царује у Македонији...”

128 1931

Питања

- Како је британски амбасадор видео ситуацију у Краљевини?
- Који су проблеми данашњице слични проблемима из тог периода?
- Како би ти решио ове проблеме (без увођења диктатуре)?
- Каква је била политичка клима у осталим европским земљама?